Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING RAQAMLI PEDAGOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH

Xoldarova Oydinoy Alisher qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika kunduzgi yo’nalish
1-kurs magistranti, 2-toifali psixolog
E-mail: xoldarovaoydinoy126@gmail.com
Tel: +998991388922
https://doi.org/10.5281/zenodo.24411086

Annotatsiya: Ushbu tezisda bo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslarini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta’lim paradigmalari, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan uzviy bog‘liqlikda tahlil qilinadi. Raqamli pedagogik madaniyatning mazmun-mohiyati, tarkibiy komponentlari, shakllanishiga ta’sir etuvchi pedagogik shart-sharoitlar hamda bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, milliy g‘oya, ma’naviy qadriyatlar va raqamli madaniyat integratsiyasining pedagogik ahamiyati ochib beriladi. Bo‘lajak pedagoglarning raqamli savodxonligi, axborot bilan ishlash madaniyati, texnologik kompetentligi, raqamli etikasi va refleksiv faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan nazariy yondashuvlar asosida konseptual model taklif etiladi. Tadqiqot xulosalari oliy pedagogik ta’lim jarayonida raqamli pedagogik madaniyatni izchil rivojlantirishning ilmiy-amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: raqamli pedagogik madaniyat, bo‘lajak pedagog, raqamli savodxonlik, milliy g‘oya, raqamli madaniyat, pedagogik kompetentlik, axborot etikasi, raqamli ta’lim, innovatsion tafakkur, Uchinchi Renessans.

Аннотация: В тезисе анализируется проблема развития теоретических основ формирования цифровой педагогической культуры будущих педагогов во взаимосвязи с современными образовательными парадигмами, компетентностным подходом, личностно ориентированным обучением и цифровой трансформацией образования. Раскрываются сущность цифровой педагогической культуры, её структурные компоненты, педагогические условия формирования и значение для профессионального становления будущего учителя. Особое внимание уделяется интеграции национальной идеи, духовных ценностей и цифровой культуры. Предлагается концептуальная модель развития цифровой педагогической культуры, направленная на совершенствование цифровой грамотности, технологической компетентности, информационной этики и рефлексивной деятельности будущих педагогов. Сделанные выводы раскрывают научно-практическую значимость последовательного формирования цифровой педагогической культуры в системе высшего педагогического образования.

Ключевые слова: цифровая педагогическая культура, будущий педагог, цифровая грамотность, национальная идея, цифровая культура, педагогическая компетентность, информационная этика, цифровое образование, инновационное мышление, Третий Ренессанс.

Abstract: This thesis examines the development of theoretical foundations for fostering the digital pedagogical culture of future teachers in relation to contemporary educational paradigms, competency-based approaches, learner-centred education, and digital transformation. It explores the concept of digital pedagogical culture, its structural components, the pedagogical conditions required for its development, and its role in the professional preparation of prospective teachers. Particular attention is paid to the integration of national values, cultural identity, and digital culture. A conceptual model is proposed to support the development of digital literacy, technological competence, information ethics, responsible technology use, and reflective practice among future teachers. The conclusions highlight the academic and practical importance of systematically developing digital pedagogical culture within higher pedagogical education.

Keywords: digital pedagogical culture, future teacher, digital literacy, national idea, digital culture, pedagogical competence, information ethics, digital education, innovative thinking, Third Renaissance.

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo'lib bilim, axborot va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish bilan belgilanmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimining mazmuni, tashkil etilishi va natijalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani barchamizga ayon. Elektron ta'lim platformalari, multimedia vositalari, masofaviy ta'lim texnologiyalari va sun'iy intellektga asoslangan vositalarning rivojlanishi pedagog faoliyatiga yangi talablarni qo'yayotganini ko'rishimiz mumkin. Shu sababli bo'lajak pedagoglarni zamonaviy texnologiyalardan foydalana oladigan mutaxassis sifatida emas, balki raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq, tanqidiy va mas'uliyatli qo'llay oladigan ijodkor shaxs sifatida tayyorlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Meninf fikrimcha , bo'lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirish masalasini faqat kompyuter savodxonligi yoki internetdan foydalanish ko'nikmalari bilan chegaralash mumkin emas. Chunki, raqamli vositadan foydalanishni bilish bilan uni ta'limiy maqsadga mos, ilmiy asoslangan, axloqiy va samarali tarzda qo'llash o'rtasida muhim farq mavjud. Raqamli pedagogik madaniyat pedagogning bilimlari, kasbiy ko'nikmalari, qadriyatlari, axborotga munosabati va o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatining yaxlit birligini ifodalaydi.

Yurtimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, yoshlarning intellektual salohiyatini yuksaltirish va zamonaviy bilimlarni egallagan mutaxassislarni tayyorlash vazifalari mazkur masalaning dolzarbligini yanada oshiradi. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 30-sentabrdagi o'qituvchi va murabbiylarga bag'ishlangan nutqida Uchinchi Renessans poydevorini yaratish g'oyasini ilgari surgan [1]. Ushbu g'oyaning mazmunidan kelib chiqib, bo'lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini rivojlantirishni ta'lim sifati, ilmiy tafakkur va kasbiy salohiyatni yuksaltirishga xizmat qiluvchi muhim yo'nalishlardan biri sifatida baholashimiz mumkin.

Raqamli ta'lim imkoniyatlari kengayib borayotgan bir vaqtda axborotning ishonchliligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, mualliflik huquqiga rioya etish, akademik halollik va raqamli muloqot madaniyati kabi masalalar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Demak, bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida texnologik ko'nikmalar bilan bir qatorda, tanqidiy fikrlash, axloqiy mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantirish zarur.

Mazkur tezisning maqsadi - bo'lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, uning tarkibiy komponentlarini yoritish hamda oliy pedagogik ta'lim jarayonida rivojlantirish yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqot obyekti — oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak pedagoglarni kasbiy tayyorlash.

Tadqiqot predmeti — bo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirishning mazmuni, tamoyillari, tarkibiy komponentlari va pedagogik shart-sharoitlari.

Tadqiqot metodlari sifatida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullaridan foydalanish nazarda tutiladi.

Raqamli pedagogik madaniyat tushunchasini ilmiy jihatdan yoritishda, avvalo, pedagogik madaniyat, raqamli savodxonlik va raqamli kompetentlik tushunchalari o‘rtasidagi munosabatni aniqlashtirish lozim. Pedagogik madaniyat o‘qituvchining kasbiy bilimlari, pedagogik odobi, muloqot uslubi, ta’limiy qarorlari va o‘quvchi shaxsiga munosabatida namoyon bo‘ladi. Raqamli muhitda esa ushbu sifatlar texnologiyalardan foydalanish, axborotni saralash, raqamli muloqotni tashkil etish va ta’limiy resurslarni yaratish bilan boyiydi.

Raqamli pedagogik madaniyatni bo‘lajak pedagogning raqamli texnologiyalarni ta’lim maqsadlariga muvofiq, tanqidiy, ijodiy, xavfsiz va mas’uliyatli qo‘llashini ta’minlaydigan bilimlar, ko‘nikmalar, qadriyatlar va refleksiv faoliyatning yaxlit tizimi sifatida ta’riflash mumkin. Ushbu ta’rif raqamli pedagogik madaniyatni oddiy texnik savodxonlikdan farqlash imkonini beradi.

Masalan, talaba elektron taqdimot yaratish yoki onlayn platformada topshiriq joylashtirishni bilishi mumkin. Biroq u foydalanilayotgan ma’lumotning ishonchliligini tekshirmasa, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olmasa yoki mualliflik huquqiga rioya qilmasa, uning faoliyati to‘liq raqamli pedagogik madaniyat darajasiga yetmagan bo‘ladi. Shuning uchun texnologik imkoniyatlarni pedagogik maqsad, axloqiy mas’uliyat va o‘quvchi manfaatlari bilan uyg‘unlashtirish muhimdir.

Raqamli pedagogik madaniyatning nazariy asoslarini rivojlantirishda bir nechta metodologik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, tizimli yondashuv raqamli pedagogik madaniyatni o‘zaro bog‘langan komponentlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida o‘rganishga imkon beradi. Bunda texnologik bilim, pedagogik mahorat, axborot bilan ishlash va refleksiya bir-birini to‘ldiruvchi qismlar sifatida qaraladi. Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatiga e’tibor qaratadi. Bo‘lajak pedagog nafaqat raqamli vositadan foydalanishni, balki uni nima sababdan tanlayotganini va qanday ta’limiy natijaga erishishni ko‘zlayotganini ham asoslay olishi lozim. Uchinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv raqamli ta’lim vositalarini o‘quvchilarning qobiliyati, ehtiyoji, qiziqishi va o‘zlashtirish sur’atiga moslashtirishni nazarda tutadi. Bunda texnologiya o‘quvchi rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi vositaga aylanadi.To‘rtinchidan, aksiologik yondashuv raqamli faoliyatning ma’naviy-axloqiy asoslarini belgilaydi. Akademik halollik, axborot xavfsizligi, mualliflik huquqiga hurmat va inson qadr-qimmatini e’zozlash raqamli pedagogik madaniyatning muhim mezonlari hisoblanadi. Mazkur yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak pedagogni texnologiyadan oddiy foydalanuvchi emas, balki raqamli ta’lim muhitini ongli ravishda loyihalay oladigan va uning natijalarini tahlil qiladigan mutaxassis sifatida tayyorlashga yordam beradi.

Bo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirishda uning tarkibiy qismlarini aniqlash muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tezis doirasida raqamli pedagogik madaniyatning beshta o‘zaro bog‘liq komponentini ajratish taklif etiladi.

Motivatsion-qadriyatli komponent bo‘lajak pedagogning raqamli texnologiyalarni o‘rganishga qiziqishi, yangilikka ochiqligi va kasbiy rivojlanishga intilishini ifodalaydi. Talabada ichki motivatsiya shakllanganida u raqamli vositalarni faqat topshiriqni bajarish uchun emas, balki o‘z pedagogik mahoratini oshirish maqsadida ham o‘rganadi.

Kognitiv komponent raqamli ta’lim muhiti, elektron platformalar, multimedia vositalari, axborot manbalari va pedagogik texnologiyalar haqidagi bilimlarni qamrab oladi. Ushbu komponent bo‘lajak pedagogning axborotni tanqidiy baholashi, ishonchli manbalarni tanlashi va raqamli resurslarning imkoniyatlarini tushunishida namoyon bo‘ladi.

Operatsion-faoliyatli komponent raqamli vositalar yordamida darsni loyihalash, elektron o‘quv materiallarini yaratish, interaktiv topshiriqlar tayyorlash, baholash va qayta aloqa tashkil etish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Ushbu komponent nazariy bilimlarni amaliy pedagogik faoliyat bilan bog‘laydi.

Axloqiy-kommunikativ komponent raqamli muhitda muloqot qilish madaniyati, akademik halollik, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va mualliflik huquqiga rioya etishni qamrab oladi. Texnologiyadan foydalanishda pedagogik mas’uliyat va inson manfaatlari ustuvor bo‘lishi lozim.

Refleksiv-baholash komponenti bo‘lajak pedagogning o‘z faoliyatini tahlil qilishi, qo‘llangan texnologiyaning samaradorligini baholashi va kamchiliklarni bartaraf etish yo‘llarini belgilash qobiliyatini ifodalaydi.

Ushbu komponentlar alohida emas, balki yaxlit holda rivojlantirilishi zarur. Texnologik ko‘nikmalarning yuqori bo‘lishi har doim ham samarali pedagogik natijani kafolatlamaydi. Ta’limiy natija texnologik mahoratning pedagogik maqsad, axloqiy me’yor va o‘quvchi ehtiyojlari bilan uyg‘unligiga bog‘liq.

Raqamli pedagogik madaniyatni shakllantirishda milliy g‘oya va ma’naviy qadriyatlar bilan zamonaviy texnologik imkoniyatlarning uyg‘unligini ta’minlash alohida ahamiyatga ega. Raqamli muhitda yoshlar turli axborotlar, g‘oyalar va qarashlarga duch keladi. Bunday sharoitda bo‘lajak pedagogning vazifasi faqat axborotni yetkazish emas, balki o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, axborotning ishonchliligini tekshirish va turli qarashlarga ongli munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch” asarida ma’naviyat, yosh avlod tarbiyasi va milliy qadriyatlarning jamiyat hayotidagi o‘rni yoritilgan [2]. Ushbu asardagi ma’naviyatga oid qarashlarni raqamli pedagogik madaniyat kontekstida ko‘rib chiqish texnologik taraqqiyotning axloqiy va tarbiyaviy jihatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Raqamli madaniyatning milliy g‘oya bilan integratsiyasi zamonaviy texnologiyalardan milliy tarix, adabiyot, madaniyat va ma’rifatni o‘rganish hamda targ‘ib qilishda foydalanishni ham nazarda tutadi. Masalan, elektron ta’lim resurslari orqali tarixiy manbalarni o‘rganish, adabiy merosni tahlil qilish, milliy qadriyatlar haqida multimedia materiallari yaratish va ilmiy ma’lumotlarni taqqoslash mumkin. Bunday faoliyat raqamli texnologiyalarning ta’limiy va tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradiBo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirish tizimli, izchil va amaliy faoliyatga asoslangan jarayon bo‘lishi kerak. Buning uchun oliy ta’lim muassasalarida bir nechta muhim pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash maqsadga muvofiq. Birinchi shart — raqamli pedagogik madaniyatni rivojlantirish maqsadlari va kutilayotgan natijalarni aniq belgilash. Talabalar ta’limning har bir bosqichida qanday raqamli bilim va ko‘nikmalarni egallashi kerakligi aniqlansa, o‘quv mazmuni va baholash mezonlarini muvofiqlashtirish osonlashadi. Ikkinchi shart — nazariya va amaliyot birligini ta’minlash. Talabalar raqamli texnologiyalar haqidagi ma’lumotlarni o‘rganish bilan cheklanmasdan, elektron dars ishlanmalari yaratishi, interaktiv topshiriqlar ishlab chiqishi va raqamli baholash vositalarini amalda qo‘llashi lozim. Uchinchi shart — pedagogik vazifaga mos texnologiyani tanlash ko‘nikmasini rivojlantirish. Har qanday darsda ko‘proq raqamli vositalardan foydalanish yuqori samaradorlikni

anglatmaydi. Texnologiya ta’lim maqsadiga, o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga va o‘quv mazmuniga mos bo‘lishi zarur. To‘rtinchi shart — raqamli xavfsizlik va axborot etikasi bo‘yicha tayyorgarlikni kuchaytirish. Talabalar axborot manbalarini tekshirish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, mualliflik huquqiga rioya etish va sun’iy intellektdan mas’uliyat bilan foydalanish qoidalarini o‘zlashtirishlari kerak. Beshinchi shart — refleksiv faoliyat va hamkorlikni rivojlantirish. Talabalar o‘zlari yaratgan raqamli darslarni tahlil qilishlari, tengdoshlari bilan fikr almashishlari va aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqishlari lozim. Oltinchi shart — raqamli ta’limda inklyuzivlik va teng imkoniyatlarni ta’minlash. Raqamli vositalar o‘quvchilarning texnik imkoniyatlari yoki individual ehtiyojlari sababli ta’limdan chetda qolishiga olib kelmasligi kerak. Shu sababli pedagog muqobil ta’lim resurslarini ham nazarda tutishi muhim. Mazkur shart-sharoitlarning o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi den hisoblayman.

Bo‘lajak pedagoglarning raqamli pedagogik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslarini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta’limni takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli transformatsiya sharoitida pedagogdan faqat texnik vositalardan foydalanish emas, balki ularni ta’lim maqsadlariga muvofiq tanlash, axborotni tanqidiy baholash, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va kasbiy faoliyatda axloqiy mas’uliyatni namoyon etish talab etiladi. Tahlillar raqamli pedagogik madaniyat bilim, ko‘nikma, qadriyat va refleksiyaning yaxlit tizimi ekanini ko‘rsatadi. Uning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsion-faoliyatli, axloqiy-kommunikativ va refleksiv-baholash komponentlarini birgalikda rivojlantirish maqsadga muvofiq. Raqamli pedagogic kompetensiya uzluksiz rivojlanadigan kompetensiya hisoblanadi. U texnik ko’nikmalar yig’indisi emas, balki pedagogik qarorlar yig’indisidir. Bunda yaxlit tizim bo’lib- bilim, faoliyat , qadriyat va refleksiya birgalikda ishlaydi. Ilmiy tayanch qilib – kompetensiyaviylik, faoliyatga yo’naltirilgan va shaxsga yo’naltirilgaan yondashuvlar birlashishini olishimiz mumkin. Tizimli bo’lib – standart, amaliyot, diagnostika mentorlik va uzluksiz kasbiy rivojlanish yagona yo’lda ishlaydi. Oliy pedagogik ta’limda raqamli pedagogik madaniyatni shakllantirish nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlar, pedagogik loyihalar, mustaqil izlanish va refleksiv baholash bilan uyg‘unlashtirish asosida tashkil etilishi lozim. Taklif etilgan konseptual model mazkur jarayonni izchil tashkil etish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin, biroq uning samaradorligi kelgusida tajriba-sinov ishlari bilan tasdiqlanishi kerak. Xulosa qilib aytganda, raqamli pedagogik madaniyatni rivojlantirishning asosiy maqsadi texnologiyadan ko‘p foydalanadigan pedagogni emas, balki raqamli imkoniyatlarni ilmiy, pedagogik, axloqiy va ma’naviy mezonlar asosida qo‘llay oladigan ijodkor mutaxassisni tayyorlashdan iborat. Bunday yondashuv ta’lim sifatini oshirish, pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini mustahkamlash va Uchinchi Renessans uchun zarur bo‘lgan intellektual muhitni rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020-yil 30-sentabr. — URL: https://president.uz/oz/lists/view/3864 (murojaat sanasi: 15.10.2026).
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. — URL: https://lex.uz/docs/-5030957.

4. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
5. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. — 2006. — Vol. 108, No. 6. — P. 1017–1054.
6. Sharipov Sh. Milliy g‘oya va raqamli madaniyat integratsiyasi muammolari. — Toshkent, 2024.
7. **SNOSKALAR**
8. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020-yil 30-sentabr. Rasmiy manba: https://president.uz/oz/lists/view/3864.
9. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008. Asarning aniq sahifasi muayyan fikr yoki iqtibos tanlangandan so‘ng foydalanilgan nashr bo‘yicha ko‘rsatiladi.